

ESKİ İSTANBUL'DA YUNAN SAHNESİ

DR. METİN AND

Türkiye'de Batı örneğinde Türkçe tiyatro yerleşinceye dek yabancı dilde tiyatroların geniş ölçüde çalışmalarının tiyatroyu tanımamızda büyük katkısı olmuştur. Bunların başında İtalyan ve Fransız tiyatroları gelir.¹ Ayrıca Ermenilerin Ermenice oynadıkları tiyatro², Alman ve Avusturya, İngiliz, Polonya gibi tiyatroları da bir ölçüde sayabiliriz. Komşumuz Yunanistan'la yakın tarihe kadar çok yakın bir kültür ilişkimiz olmuştur. Yunanistan'da tiyatro çalışmaları yeni başlamakla birlikte bize göre onlarınki daha eskidir. Yunan ve Bizans kültürlerinin mirasçısı olmaları ve Avrupa kültürünü daha kolay benimsemeleriyle başlangıcı daha eskiye gider. Türkiye'de Yunan sahnesi, Yunanistan'dan Türkiye'ye gelerek temsiller veren topluluklarla, Türkiye'de yerleşik Rumların girişimleri birlikte ele alınınca çok zengin ve çeşitli olduğu görülür. Özellikle İzmir Yunan sahnesinin çalışmalarının en yoğun olduğu merkezlerden birisidir.³ Bu incelememizde en başından 1914'e, Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasına kadar olan dönemdeki Yunan sahnesinin eski İstanbul'da çalışmalarını yıl yıl göstermeye çalışacağız. Bu çalışmamızda başlıca kaynak bu tarihlerde İstanbul'da yayınlanan Türkçe, Fransızca ve İngilizce gazeteler olmuştur.⁴ Ayrıca Türkiye'de bir de Yunanca basın vardı. Nitekim 1854 yılında İstanbul'

1 Bkz. Metin And, "Türkiye'de İtalyan Sahnesi", *İtalyan Filolojisi*, No. 1-2, 1970, ss. 127-142; Metin And, "Eski İstanbul'da Fransız Sahnesi", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, No. 2 1971, ss. 77-102.

2 Türkiye'de Ermenice tiyatro için bkz. Metin And, "Türkiye'de Ermeni Tiyatrosu" *Forum* dergisi, I (15 kasım 1965), II (1 aralık 1965), III (15 aralık 1965), IV (1 ocak 1966).

3 İzmir'deki Yunan tiyatrosu için bkz. Kpetsoy. Sok. Solomonide, *To Theatro Ste Smirne* (1657-1922), Atina, 1954.

4 Bu yazının hazırlanması için Türkiye'de yabancı dilde yayınlanan *Le Moniteur Oriental*, *The Levant Herald*, *The Constantinople Messenger*, *The Eastern Express*, *Le Temps de Constantinople*, *La Turquie*, *Stamboul*, *Progrès d'Orient*, *Journal de Constantinople*, *Journal de Smyrne*, *Smyrna*, *L'Impartial*, *Manzar-i Şark*, *Oriental Advertizer* ve Türkçe *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, *Ceride-i Havadis*, *Takvim-i Vekayi*, *Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat* gibi yayınlardan yararlanılmıştır.

da bir, İzmir'de iki Yunanca yayıncı yapan basımevi kurulmuştu.⁵ 1864'de *Anadolu* adında Türkçe ve Rumca haftalık, ayrıca Yunanca *Byzantis* iki haftada (bunun bir de pazartesi, perşembe ve cuma çıkan eki vardı), haftada iki kez çıkan *Armonia* ve haftada üç kez yayınlanan *Doğu Yıldızı* vardı.⁶ Meşrutiyet'te de *Neologos*, *Konstantinopolis* adlarında süreli yayınlar vardı. Ancak Yunanca bilmediğimiz ve kitaplıklarda bu yayınlar bulunmadığı için bunlardan yararlanamadık.

Yunan oyunlarının İstanbul'da basılmış olanları vardır. Örneğin Mihail Hourmouzis'in *Malakopsi* adlı oyunu İstanbul'da 1865'te yayınlanmıştır. Dimitrios Vyzantios'un *E Vavilonia*'sının çeşitli baskıları arasında bir İzmir (1853) ve bir de İstanbul (1869) baskısı vardır. Çeşitli Shakespeare'in Yunanca çevirileri de İstanbul'da yayınlanmıştır.⁷ Ayrıca İstanbul'da yayınlanan *Hermes* dergisinde de oyunlar yer alıyordu. Fakat bu yayıncıların en önemlisi A. Ksantopulo'nun yönettiği ve yılda dört kez yayınlanan *Theatriki Bibliothiki* adlı tiyatro oyunları dergisidir. İstanbul'da yayınlanan bu derginin 1883'te yayınlanan IX. cildinde Vassiliadi'nin *Ghalatia*'sı, D. Koromilas'ın *Kaki Ora (Kötü Saat)* adlı oyunu ve İstanbul'lu yazar N. Kapuyoldaş'ın tek perdelik iki komedyası yer almıştır.⁸ Birçok oyunlar İstanbul'da yazılıp ilk kez İstanbul'da oynanmıştır. Bunları daha aşağıda sırası düştükçe belirteceğiz. Yunanlılar Türkiye'de birçok tiyatro binası da yapmışlar ve işletmişlerdir. Ancak doğrudan doğruya Yunanlıların yapıp işlettikleri binalar daha çok İzmir'de toplaşmıştır.⁹ Galata'da Rumların işlettiği

5 Bkz. Edward H. Michelsen, *The Ottoman Empire and its Resources*, London 1854.

6 Bkz. "Tableau de la presse periodique et quotidien à Constantinople en 1864", *Journal Asiatique*, ocak-şubat 1865, ss. 170-175.

7 Bkz. Ionnis Sideris, "Shakespeare in Greece" *Theatre Research*, VI/2 1964 ss. 85-99.

8 Aynı dizi olup olmadığını bilmemekle birlikte aylık çıkan ve oyun metinleri yayınlayan Menandros dizisinden Aristidis Vlastos yönetiminde bir süreli gene İstanbul'da yayınlanıyordu. bkz. M. Valsa, *Le Théâtre Grec Moderne de 1453 à 1900*, Berlin, 1960, s. 278 nr. 3

9 Bkz. Metin And, "İzmir'de İlk Tiyatrolar", *Tarih Mecmuası*, 1 temmuz 1967; İstanbul'da bir çok tiyatronun değişik tarihlerde yönetici veya işleticisi Yunanlı hiç değilse adından Yunanlı olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Odeon Tiyatrosunun ve ayrıca Fransız tiyatrosunun yöneticisi P. Raftopulo, Alkazar de Byzance'ın yöneticisi Miltiadis Lambiki, Pangaltı Çiçek Bahçesi yazlık tiyatrosunun sahibi Demetre Pappageorgiou, Tepebaşı tiyatrosu işletmecisi Tambouridis, gene Tepebaşı tiyatrosu işletmecisi Stavro Pappadopoulo, 1881'de Tepebaşı Belediye Tiyatrosu işletmecisi Dionis, 1884'de Kadıköy tiyatrosunun iki yöneticisi vardı, Alaksandr Georgiadis ve Takvor İnciyan, 1894'de Tepebaşı Tiyatrosu işletmecisi Apostoli, 1886'da Concordia tiyatrosu yöneticileri A. Ksenato ve A. Livada.

birçok tiyatro vardı. Tativla'da bir Rum tiyatrosu olduğunu biliyoruz. Nitekim *Basiret* gazetesi in 19 ekim 1290 günlemlı ve 1070 nolu sayısında bu tiyatro için şöyle bir habere raslıyoruz: "Tativla'daki Rum Tiyatrosunda geçenlerde icra kılınan bir oyunda bir takım nâmünasip kelimât-ı fesadiye ityân olunmak cihetiyle direktörü Beyoğlu Ceza Dairesinde istintaka alındığı mesmu'dur". 1901'de Tativlada'ki Rum Tiyatrosunun adının *Philoptohos* olduğunu biliyoruz. Fener'de Mnimosini derneğinin bir tiyatrosu vardı. İlginç bir durum 1839'da Sultan Mahmud'dan Beyoğlu'nda Avrupa operaları ve Fransız oyunları gösterecek bir tiyatronun Fermanını alan Gaetano-Mele adında bir İtalya'nın daha önce Atina'na ilk tiyatro binalarından birisini kurmuş olmasıdır. Bu tiyatroda daha çok İtalyan operaları oynanmıştı.¹⁰ İstanbul'un en eski tiyatrolarından Naum'un ilk yıllarında Beyoğlu'nda üç kahve tiyatroya çevrilmişti. Rumeli Kahvesi, Şark Kahvesi ve Çiçek Sarayı idi. Şark Kahvesi Ermenilerin işlettiği Şark Tiyatrosu olmuş, Çiçek Sarayı İtalyan topluluklarının yazın temsil verdiği bir tiyatroya dönüşmüş, Rumeli kahvesi ise Rumeli tiyatrosu'na çevrilmiş, Ocak 1861'de kapanışına dek burada Yunan tiyatroları temsil vermişti. Şark Tiyatrosu Rumeli Tiyatrosu ile Naum Tiyatrosu arasındaydı.

İstanbul'da Yunan tiyatro faaliyetinin başlangıcını kesin olarak bilemiyoruz. 1818'de Fener'de Aiskilus'un *Persler*'i gene aynı yıllarda zengin rumların konaklarında XVII. yüzyıl Girit tragedyası olan Ieorios Hortatsis'in *Erofilis*'i, Metastasio'nun dramları, Goldoni ve Molière'in komedyaları oynanıyordu. 1831'de Ioannis Skarlatos un üç perdelik dramı *Zisanion metaksitou ditou* (*Buđdayda bozukluk*) yayınlandı. 1839'da doğru başka oyunlar da yayınlandı. Bunlar arasında A. Potchitos'un *Sokrates* adlı üç perdelik tragedyası, A. M. Vyzantios'un zengin bir yaşlının aşkını alaya alan *Margarites*'i ve I. Lazaradiris'in basım-evinden 1848'de çıkan ve çevirenin D. D. olarak gösterildiği Alfieri'nin *Antigone*'si vardır. Ancak İstanbul'da yayınlanan bu oyunların aynı tarihlerde oynanıp oynanmadıklarını bilmiyoruz.¹¹ 1842'de bir Alman

10 "Italianisches Theater in Athen", *Magazin für die Literatur des Auslandes* No. 129, 27 ekim 1837.

11 Yunan tiyatrosu üzerine önemli araştırmalar Yunanca olduklarından bunlardan yararlanamadık. Başvurduğumuz İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca incelemeler ise çoğukez bilgi bakımından eksiktir. Bu arada Türkiye'de de geçen yüzyılda Fransızca imzasız bir yazı yayınlanmıştır. bkz. "Le Théâtre grec moderne", *Oriental Advertiser*, 25 ocak 1893, Biz burada günlük gazeteleri tarayarak saptadığımız bilgilerde eser ve kişi adlarını denetlemek için özellikle şu incelemelere başvurduk: Valsa, *a. g. e.*; Nicolas J. Lascaris, *Le Théâtre Néo-Grec*, Atina 1930; A. Andréadés, *Le théâtre grec contemporain*, Ce-

dergisi 26 mart tarihinde Yunan Sanatçılar Birliğince Lessing'in *Nathan der Weise*'sinin Yunanca oynandığını ve ertesi günü verilen ikinci temsile birçok Türkün de gelmiş ve oyunu anlayabildikleri ölçüde ilgiyle seyredip alkışa katıldıklarını bildiriyor.¹² Geçen yüzyılın ortalarında Türk hükümeti Türkçeden başka dilde oynayan yabancı toplulukların Türkiye'ye gelmesine izin vermişti. İşte bu tarihten sonra özellikle İstanbul'a birçok yabancı topluluklar bu arada Yunan toplulukları gelmeye başladı. İstanbul'da Rumlar sayıca çok olduğundan bu temsiller büyük bir ilgi ile karşılanıyordu. Bu gelen Yunan topluluklarının ilki ve en önemlisi Vassilios Andronopolos topluluğu idi. 1860'da İstanbul'a gelen Andronopoulos topluluğu Naum tiyatrosuyla Galata'daki Kuşlu Tiyatroda temsiller verdi. Bu toplulukta ünlü Yunan oyuncularını sanatlarının ilk adımlarını attılar. İlk başlarda kadın rollerine çıkan Yeoryios Nikoforos ve Yunan oyuncularının en saygını Dionyssios Tavoularis vardı. Önce *Aristonienes ve Gorgos*, Molière'in *Hastalık Hastası*, Voltaire'in *Oedipe à Thebes*, Victor Hugo'nun *Lucrèce Borgia*'sı, Jean Courlet'i'nin bir oyunu, Alfieri'nin *Oreste*'si, Monti'nin *Aristodemo*'sunu ve ayrıca Aleksandros Zoiros'un oyunlarını gösterdiler. Naum'da İtalyan operası ile değiştire değiştire temsiller veriyorlardı. Topluluğa Panas ve Dimosthenis Missidzis, Smaragda Elefteri de katıldı. Ancak Naum tiyatrosunun yöneticisi bu başarının İtalyan opera temsillerini gölgeleyeceğinden ve Türk polisini kuşkulandıracağından çekinerek bu temsillere son verdi. Aslında haklıydı. Yunanlılar eski tragediyaların adını kullanarak 1821-1829 savaşının sahnelerini içeren yeni oyunlar oynuyorlardı. Naum'dan sonra yukarıda adını verdiğimiz Rumeli tiyatrosunda temsillerini sürdürdüler. Nitekim polis *Aristodemo* adı altında oynanan *Karaiskakis*'deki hileyi anlayıp yasakladı. Tiyatro bunun yerine *Avukatın Kahkahaları* adlı komedyayı oynamak zorunda kaldı.¹³ Bundan böyle tiyatro toplulukları oynadık-

nevre 1927; G. Bourdon, *Le théâtre grec moderne*, Paris 1892; I. Esmein, "Theatre grec d'aujourd'hui", *Revue theatrale* No. 18, 1951; D. C. Hesseling, *Histoire de la litterature grecque moderne*, Paris 1924; B. Lavagnini, *Storia della letteratura neo-ellenica*, Milano 1955; A. Mirambel, *La littérature grecque moderne*, Paris 1953; Filippo Maria Pontani, *Teatro Neoellenica*, Milano 1962; Yannis Sideris, "Das Neugriechische Theater" *Maske und Kothurn*, heft 1, 1966, ss. 15-45; opera için Fivos Anoyanakis, "Die Oper in Griechenland", *Maske und Kothurn*, heft 1, 1966, ss. 10-14. Ayrıca *Enciclopedia dello Spettacolo*'nun ilgili maddelerine, baktık. Buna rağmen yazımızda geçen birçok yazar, sanatçı ve oyun adını aydınlatmaya bu kaynaklar yetişmedi.

12 Bkz. "Nathan der Weise in Konstantinopel", *Magazin für die Literatur des Auslandes*, 21 (1842), s. 228

13 Bkz. Valsa, *a. g. e.*, p. 278

ları oyunlarda daha titizlik gösterdiler. Bu dönemin İstanbul'daki Yunan yazarları arasında *Fiakas* (*Zirzop*) adlı komedyanın yazarı D. K. Missidzis'i ve 6 dramın yazarı Aleksandros Zoiros'u sayabiliriz. Kendisi ayrıca İstanbul'da tiyatro sanatını geliştirmek isteyenleri bir araya toplayan ve yarışmalar düzenleyen bir Philodramatik derneği kurmuştur.

1864'te içlerinde S. Pana ve Yeoryos Nikiforos'un adı geçtiğine göre yukardaki ile aynı olduğunu sandığımız topluluk, Ermenilerin Şark Tiyatrosunda temsiller veriyordu. Topluluk çeviri oyunlar arasında *Memoires du Diable*, *Saul*, *Mari de la Dame de Coeur*, *Sardou'nun Les Pattes de Mouche*'unu, *Cassiani* ve *Aquillis*'i oynadı. Temsiller kimi Naum da veriliyordu. Bu yıl da iki yeni telif oyun gösterildi. Bunlardan biri Antonios I. Antoniadis'in *Armatoloi kai Klephtes*'iydi. Gazetede ki duyuruda bu oyunun yanında Sarnartzidi adını buluyoruz, bu ad yazarın olamaz, çünkü oyunun Antoniadis'in olduğunu biliyoruz. Ayrıca topluluğun yönetmeni Odyssefs Dimitrakos Türkiye'de borsa ve para işlemlerinin görüldüğü Havyar Hanı üzerine *Kaviarokanon* (*Havyar Hanı*) adlı bir komedyaya yazdı ve oynandı. Toplulukta sanatçılar arasında ayrıca Aleksiadis, Soutsas ve P. Vonassera vardı. *Havyar Hanı* adlı oyununun Naum da oynandığını *La Turquie* gazetesinden aktararak *Tercüman-ı Ahval* gazetesi de 4 şubat 1864 günlemleri ve 439. sayısında duyurdu. 1864'ten 1869'a dek kaynaklar herhangi bir temsil göstermiyorlar. 1869'da gazetelerde Tavoulari adına raslıyoruz. Yunan tiyatrosunun bu önemli adı, aslında iki sanatçı kardeşindir: Spyros ve Dionyssios Tavoularis. Anıları da yayınlanmıştır. İşte hangi Tavoulari'nin geldiğini (belki ikisi birlikte geldiler) bildirmeyen gazete haberinden Tavoulari'nin, Stamatiades'in *Samos'lu Orphelius* adlı oyununu oynadıkları öğreniliyor. Ancak Stamatiades adında iki yazar vardır. Bunlardan biri İstanbul'lu bir doktor olan Aleksandr Y. Stamatiades'dir. Bu yazarın Türk tarihi üzerinde yazdığı üç perdelik *Gazi Osman* Yanko P. Vaçidi eliyle Türkçe çevrilmiş ve 1878'de İstanbul'da yayınlanmıştır. Aynı yazarın bir de Paris'te başlayıp İstanbul'da biten *Paris'te Bir Öğrenci* adlı oyunu 1872'de İstanbul'da oynanmıştır. Öteki Stamatiadis ise Epaminondas Stamatiadis'dir (1835-1901).

1869 yılının sonunda hem bizim hem Rumlar için önemli bir atılım denenmiştir. Sonuç alınamayan bu girişim¹⁴ şöyledir: 28 aralık 1869'da Darülfunun'dan Ali Suavi Efendi, Sadrazam Ali Paşanın ver-

14 Bkz. *The Levant Herald*, 24 Şubat 1870.

diği yetki ve onun adına birkaç yüksek görevli ve birkaç tanınmış kişiyi çağırıyor. Bunlar arasında Türk, Rum, Ermeni ve Bulgarlar da vardır. Toplantının amacı Beyoğlunda Tiyatro-yi Sultanî kurmaktır. Tasarılarına göre bu tiyatrodaki seçkin ve ahlâka uygun oyun ve tragedya- lar Türkçe, Rumca, Bulgarca ve Ermenice oynanacaktır. Erkek oyuncular müslüman Türklere, kadın oyuncular ise Rum ve Ermeni kadınlarından oluşacaktır. Dernek üyeleri şunlardır: Başkan Halil Bey, İkinci Başkan Giritlizade Salih Bey. Üyeler: Münif Efendi, Arifi Bey, Ali Bey (Ali Paşazade), Aleksandr Efendi, Karateodori Efendi, İkiades Efendi, Ohannes Efendi, Sakız Bedros Efendi, Kuyumcuyan Efendi, Yovanço Efendi, Topçilestof Efendi, Nuraduncıyan Efendi, Maksut Simon Efendi, Yeni dünya Sadullah Bey, Macit Bey, Giritlizade Ali Bey, İzzet Bey, Fuat Paşazade, Genel yazman ve sahne yönetmeni Hekimyan Efendi, Birinci yazman Sami Efendi, İkinci Yazman Konstantinidi Efendi, üçüncü yazman Kırkor Margosyan Efendi. Dernek bir anonim ortaklık gibi action çıkaracaktır, hükümetten de tiyatroyu kuracakları bir arsa istiyorlar. Ancak bu tasarı suya düşüyor, hükümet Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosuna aynı yıl on yıllık Türkçe oyun oynatmak imtiyazı veriyor. Yunanlılar, Ermeniler ve Bulgarlardan yalnızca Bulgarlar İstanbul'da kendi dillerinde tiyatroyu geliştirmek için bir takım girişimlerde bulunuyorlar.¹⁵

1872'de Alkazar tiyatrosunda Yunanlıların temsiller verdiklerini öğreniyoruz. Toplulukta kadınlardan Pipina Vonasseras, Elpis Halkiopulo, erkeklerden Aleksiadis, Bulgaris bulunmaktadır. Sundukları oyunlar arasında *Le Fils de la Nuit* ve Goldoni'nin *La Locandiera*'sı oynanmıştır. Aynı yıl yukarıda da belirttiğimiz gibi Dr. Stamatiadis'in *Paris'te Bir Öğrenci* adlı oyunu oynanmıştır. 1873'de önemli bir temsil yok. Yalnız Sofokles topluluğu Kadıköy'de Victor Hugo'nun *Hernani*'sinin kötü bir temsilini veriyor. 1874'te Fener'de Mnimosini derneği tiyatrosunda Aleksiyad ve Tavoulari topluluğunun *La Foi, l'Esperance et la Charité*'yi oynadıklarını biliyoruz. 1875'te bir Yunan topluluğu iki önemli Yunan oyununu İstanbul seyircisine sunuyorlar. Bunlardan ilki ünlü Yunan yazarı Dimitrios Vernardakis'in (1834-1907) *Me- rope* adlı 5 perdelik tragedyası, ikincisi ise Anghelos Vlahos'un *I Kori tou Pantopolou (Bakkalın Kızı)* adlı komedyasıdır. Anghelos Vlahos

15 Dr. Hristo Tanevu Stambolski, *Abtodiovrifiya Dnevnitzi Ispomyeni*, II (1868-1877) Sofia 1927, ss. 75, 186, 661-663; N. Naçov, "İstanbul-1877'ye kadar Bulgar Kültür Merkezi", *Sbornikya ian Kniga XIX*. tarih felsefe toplum-bilim bölümü: 12. Sofia 1925 (Bulgarca).

(1838–1920) gazeteci, bakan, elçi, çevirmen, sözlük yazarı, dil bilimci, eleştirmen, uyarlamacı ve oyun yazarı olarak *Bakkalın Kızı* adlı töreler komedyasında bakkalın kızının soylu biriyle evleneyim derken bir elçilik hademesini seçmesini alaya almaktadır. 1876'da bir Yunan topluluğu Kadıköy'de Schiller'in *Haydutlar*'ını oynadı. Oyunculardan biri ötekini kaza ile yaraladı. 1878'de Mihail Arniotakis topluluğu gelip temsiller verdi. Oynanan oyunlar arasında *Elle est folle* (2 perde), *La Consigne est de ronfler* (1 perde), Molière'in *Monsieur de Pourceaugnac* ve *Tartuffe*'ü, *Mathilda*, *Suzanne Imbert ou une mère abandonnée*, *Vieil ou les fils de la nuit*, *Le Gamin de Paris*, *Le Bonheur du Poete*, *Le Bourgeois Gentilhomme* ve komedyalar da yazmış olan Yunanlı şair Theodoros Orfanidis'in *Khios Doule (Sakızlı Esir)* adlı romantik, epik şiiri ile yukarıda adını verdiğimiz *Bakkalın Kızı*'nı oynadılar. Topulukta önemli oyuncular arasında Arniotaki'den başka Spiropoulos, Lazaridis bulunuyordu, 1879'da Arniotaki topluluğunun temsilleri sürmektedir. Temsillerini bu yılda önce Fransız Tiyatrosu'nda (Palais de Crystal) veren topluluk şu oyunları oynamıştır: Beş perdelik *I nymphis tis Massinis* (?), *Trois éditions d'une lettre* (1 perde), E. Sue'nün *Mathilda*'sı, *Mefiez vous des domestiques*, *Deux Sergeants*, Lessing'in *Emilia Galotti*'si, *André Gérard* (5 perde), *Les deux Orphelines*, *Voleuse d'enfants* A. Dumas'nın *Catherine Howard*, *Le Bourgeois Gentilhomme*, *Le vieux Martin*, *Un Chien rival*, *La Femme de Louladaki* (1 perde). Aynı yıl Fransız Tiyatrosuna bir başka Yunan topluluğu geldi. Eürepi-de topluluğu adını taşıyan bu topluluk şu oyunları oynadı: *Stamitiades*'in *Sisam'lı Yetim*, *La femme de Chine*, *Filles Civilisées*, *Othello*, Victor Hugo'nun *Lucrece Borgia*'sı, *Père Martin*, *Amant de la lune*. Gene aynı yıl eski Eldorado, yeni adıyla Verdi Tiyatrosuna Aleksiadis topluluğu geldi ve şu oyunları gösterdi: *Jossias*, *Vieux Martin*, *Le Marin Bertrand*, Goldoni'nin *Le Bourreau de Venise*, *Norma*, *Rosamunda*, *Les deux Orphelines*, *Le Mendiant*, *Galileo*, *Marie Tudor*. 1880'de Arniotakis ve Aleksiadis toplulukları birleşerek Fransız Tiyatrosu'nda şu oyunları oynadılar: Victor Hugo *Marie Tudor*, *Qui se ressemble, 's'assemble*, *Galileo-Galilei*, müzikli bir perdelik yunan komedyası *I anepesia tou theiou tes (Amcasının yeğeni)*, d'Ennery'nin *Vengeance Celeste*, *Othello*. Topuluk bir süre de temsillerini Galata'da Apollon tiyatrosunda verdi. 1881'de daha sonra İstanbul'a çok sık gelecek olan ve manzum tiyatrodaki başarı gösteren Yunan kadın oyuncu Ekaterini Veroni temsillerine Verdi tiyatrosunda başladı, oynadığı oyunlar arasında *Trente ans ou la vie d'un joueur* vardı. 1882'de Verdi tiyatrosuna Antoine Tassoglou geldi, ancak oynadığı oyunların adlarını bulama-

dık. 1883'de önemli bir Yunan sanatçısı ve topluluğu İstanbul'a gelip Verdi Tiyatrosunda temsiller verdi. Bu tanınmış Yunanlı Nikolaos Lekatsas'dır (1847-1913). Kendisi ana dili Yunancadan önce İngilizce'yi öğrenmiş, İngiltere'de Shakespeare rollerinde oynamış, vatanına 1881'de dönmüştür. Kendisinin yazdığı bir oyunun da oynandığı bu temsillerde ağırlık Shakespeare'deydi. *Hamlet*'i sanatçı İstanbul'da İngilizce oynamıştır. Toplulukta çok iyi sanatçılar vardı. *Hamlet*'te Kralı, Sfikas, Kraliçe'yi ünlü kadın oyuncu Evanguelia Paraskevopoulo, Polonius'u, Dimitrios Kotupoulis, Laertes'i Konstantinopoulos, Kralın görüntüsünü Petritis oynamışlardır. Topluluk Shakespeare'den *Othello*, *Macbeth*, *Venedik Taciri*'ni oynamış, ayrıca şu oyunları göstermiştir: A. Dumas Pere'in *Marbrier*, *Richelieu*, Lytton'un *Para*, Bulwer-Lytton'un *Dame de Lyon*'u, *Le Bourgeois Gentilhomme*, A. Dumas'ın *Une Nuit à Florence*, *Menides Marguerite*'i, Giacometti'nin *St. Marie Manastırının Yetimesi*, *Suç Suçtan Öç Alır*, *Les Pantalons rouges*, *Nymphs kai Phorvas*, *Chifonnier de Paris*, *La Vente aux encheres*. 1885'te Verdi Tiyatrosuna Arniotaki'nin Euripides topluluğu geldi. Şu oyunları gösterdi: Ennery-Bresil'in *Artemis veya Le Crime d'un Sonnambule*, *Chifonnier de Paris*, Bourgeon-Dugue'nin *Elle est folle*, *Suzanne Imbert*, *Le Ramoneur*, *Le Gamin de Paris*, *Le Bourgeois Gentilhomme*, *Joslyn la garde côtes*, *Suicide*, Felix Pyat'ın *L'Ouvrier*, *La Dame de Lyon*, *La nièce de sa tante*, Molière'in *L'Avare*'i, *Luludhaki'nin Karısı*, *Statue Vivante*, *Galileo*, *Je me tuerai*, *Les Caprices des femmes*, *Les Orphelins de Venise*, *Marie et Jument*, Yunan oyunlarından *Bakkalın Kızı*, *I Kori tou Mina* ve İtalyancadan uyarlanmış bir Yunan müzikli oyunu *Oi Mülonades (Değirmenciler)*. 1886'da bir Yunan topluluğu Yeni Tiyatro'da *Pangaslı ve Büyük İskender* adlı bir oyun oynadı. Gene aynı yıl N. Lekatsas Verdi tiyatrosunda temsiller verdi. 1887'de D. Aleksiadès ve Th. Petala topluluğu temsiller verdi. 1888'de Verdi tiyatrosuna hem oyun yazarı hem topluluğun başında Pervelis geldi. Topluluk Pervelis'in kendi *Yanoula*, *Korent Yasaları*, *Oyun Yazarı* adlı oyunları gösterdi. Toplulukta C. P. Pervelis'den başka Kasouris ve Evanguelia Paraskevopoulou vardı. Bu sonuncusu *Medea*'da Medea rolünü oynadı. Topluluk ayrıca Bouchardy'nin *Sonneur de Cloches*, Cicconi'nin *La Statue incarnée* ve *Ahçı Yazman* adlı oyunları oynadı. İstanbul seyircisi Pervelis'i, Perikles rolünde seyretti. Aynı yıl Tepebaşı tiyatrosuna Aleksiadè topluluğu temsiller verdi. Topluluk Monticini'nin *Galileo*, (burada Galile rolünü Aleksiadè oynadı), *Sous la table*, Mery ve Lopez'in *Le Soeur*, *Sergant Renault ou le Procès Célèbre*'i oynadıktan sonra Verdi tiyatrosuna geçti, burada da *Le Foi*, *l'Esperance et la Charité* ve Alek-

siadi'nin oyunlaştırdığı Victor Hugo'nun ünlü *Sefiller*'i oynandı. 1889'da Aleksiaades topluluğu temsilini Verdi Tiyatrosunda sürdürüyordu. Oynadıkları oyunlar arasında *La Femme Adultère* de vardı.

Aynı yıl Yeni Tiyatro'da J. Karayanni opera topluluğu geldi. Orkestra yönetmeni S. Beccatore idi. Topluluk *Sonnambula*, Donizetti'nin *Bethli*, Mozart'ın *Saraydan Kız Kaçırma*, *La Favorita*, *La Petite Mariée*, *La Mascotte*, *Antigone*, *La Fille de Mme Angot*, *Gillette de Narbonne* adlı operalarından başka metnini J. Rinopulos'un, müziğini S. Ksindas'ın yazdığı *Milletvekili Adayı* adlı Yunan opera komiğini oynadılar. Topluluk İstanbul'da İzmir'e gitti. Aynı yıl Verdi tiyatrosuna Tavoulari'nin Menander adlı topluluğu geldi. Topluluk Alexandre Bisson'un *Le Numero 13*, *Dalida Les Pirates de la Savance*, *Dumanoir-d'Ennery'nin La Belle Mère*, Ennery ve Dugé'nin *Cartouche*'u, Cornom ve d'Ennery'nin *Les deux Orphelines*, *Andromede et Persée* (Panayotti Lannoir?), Legouvé'nin *L'Esprit de notre siècle*'i oynandı. Asıl önemlisi Dimitrios Koromilas'ın ünlü *I tiki tis Maroulas* (*Marula'nın Kısmeti*) oynandı. Bu oyun daha sonra da sık sık oynandığı ve ayrıca bununla ilgili başka oyunlar da yazılıp sahneye konduğu için bu oyunu kısaca özetleyelim: Marula mert, zengin Barba-Linardos adında bir köylünün kızıdır. Evleri uşaklarla doludur. Onu ahçı olan dürüst genç sever, arabacı da kızla parası için ilgilenir, fakat son perdede Marula'nın yoksul düşmesi üzerine arabacı kızıdan uzaklaşır, oysa ahçının sevgisi değişmemiştir; kız pişmanlık duyarak ahçıyı sever. Daha ilerde görüleceği gibi Marula üzerine başka oyunlar yazılmıştır. Tavularis temsillerini 1890'da sürdürdü *Les Fuyards*, François Coppée'nin *Severo Torelli* ve Jules Verne'nin *Michel Stragoff* adlı oyunların oynadıktan sonra Odessa'ya gitti. Aynı yıl J. Karayanni'nin opera topluluğu Tepebaşı Tiyatrosuna geldi. *Lucia*, *Sonnambula*, *Crispine e la Comare*, *Fra Diavola*'yu ve daha önce oynadığı konusu Korfu'da geçen Yunan operası *Milletvekili Adayı*'nı sundu. Gene aynı yıl. D. Aleksiaades Verdi tiyatrosunda *Le vieil Amiral*'i oynadı. Gene aynı yıl N. Lekatzas Tepebaşı tiyatrosuna geldi. Shakespeare'den *Hamlet*, *Macbeth*, *Othello*, *Kral Lear*, *Romeo ve Juliette*, *Venedik Taciri*, Bulwer-Lytton'un *Richelieu*'sünü, ve *Marula'nın Kısmeti*, ve Kokkos'un yazdığı *Marula'nın Sonu*'nu ve yukarıda adını andığımız *Değirmenciler*'i gene yukarıda adını andığımız Povelis'in *Yanoula*'sını, *Le Pendu* ve *Karapatahias* adlı oyunları oynadı. 1891'de Lekatzas'ın temsilleri sürüyordu. Marula dizisinden İstanbul'da yazılan bir opereti oynadı. Bu Thomas Konstantinidis'in *Marula İstanbul*'da adlı operetidir. Barba Linardos'un kızı Marula ve damadı Hristo Atina'dan İstanbul'a gelirken gemi batar

ve dağılan aile sonunda İstanbul'da biraraya gelirler. Aynı yıl iki Yunan operası oynandı: Verdi tiyatrosunda E. Ksinda'nın *Öpücük* adlı opereti, Concordia tiyatrosunda Spirodou Samaras'ın operası *Flora Mirabilis* (librettosu F. Fontana'nın). Birincisi besteci ile Bay ve Bayan Dimitrakopulo yararına verildi. Gene 1891'de Verdi tiyatrosuna Aleksiotis topluluğu geldi Marula'nın devamı olan *Barba Linardos'u*, *L'Antiquaire amoureuse*, Fransızca *Le Parjure*, *Galileo-Galilei*, *Othello*'yu oynadı. Oyuncular arasında Melpone Konstantinopoulou vardı. Gene aynı yıl Dionissio Tavoulari'nin Menandro topluluğu İzmir'den İstanbul'a geldi, Verdi tiyatrosunda temsilere başladı. toplulukta 22 erkek, 8 kadın vardır. Kadın oyuncular şunlardır: Sophia Tavoulari, Hariklea Athanassopoulo, Amelya Pisti, Hrissanthi Karakalo, Maria Petridi, Maria Sphyka, Elpinik Rouso, Helena Nisiphore, erkekler G. Nisiphore, Spyridion Tavoulari, Demesthene Pisti, N. Zanno, P. Rouso, J. Karakalo, P. Stamatopoulo, G. Krysofonis. Ayrıca D. Tavoulari kendisi, Spyridion Sphyka, G. Petridis, E. Fari. Gösterilen oyunlar arasında Ch. Annino'nun *Bir Uşak Aranıyor*, Legouvé'nin *Par droit de conquête*, *Othello* (Tavoularis Othello'yu, Ekaterina Veroni Desdmona'yı oynadılar), *Le Bourgeois Gentilhomme*, Shakespeare'in *Yanlışlıklar Komedyası*, *Barba Linardo veya Marula'nın Sonu*, *Certainement Certainement*, *Aşık Değirmenciler* ve Dimitrios Vyzantios'un (1790-1840) *I Vavilonia (Babil Kulesi)* oynandı. Vyzantios İstanbul doğumludur, asıl adı Aslanis'dir. Ancak bu oyunun İstanbul'da oynanmasına nasıl izin verildiği sorulmaya değer, çünkü oyun 8 ekim 1827'de Türk donanmasının Navarin'de yok edilmesi üzerine verilen şenlikte Türk yenilgisinin kutlanmasını ele almaktadır. 1892'de Tavoularis topluluğu İzmir'e döndü. 1893'de Verdi tiyatrosuna Ekaterini Veroni'nin başında bulunduğu topluluk geldi. *L'Amiral*, Cicconi'nin *Canlı Heykel*, *Jeune fille à marier et Jument à vendre* adlı bir perdelik komedyadan başka *Marula'nın Kismeti*'ni ve Dimitrios Kokkos'un *I lira tou Gero Nikola (Yaşlı Nikola'nın Liri)* adlı oyunu gösterdi. Bu oyun paranın mutluluk getirmedeği ana fikrine dayanmaktadır. Atina'da yoksullar mahallesinde geçen oyunda lir çalgıcısı baba Nikola ve ailesinin mutsuzluğu varlıklı bir komşunun gelişiyile bozulur. Ancak bu zengin parası verilip ondan kurtulduktan sonra aile eski mutluluğuna kavuşur. Burada lirin senbol değeri vardır. Topluluk ayrıca Panayotis Zanos'un (1850-1923) *Erotiki apopeira (Aşka Kalkışma)* adlı Yunan oyununu oynadı. 1893'te Concordia tiyatrosunda ve Kadıköy'de temsiller veren bir Yunan topluluğu Melesville'in *Elle est Folle*, Octave Feuillet'nin *Dalida* ve Dimitrios Koromilas'ın *O Thanatos tou Perikleous (Pe-*

rikles'in Ölümü) adlı bir perdelik komedyasını oynadı. Oyunda bir aile kızlarını evlendireceklerdir. Evlenmeden önce kayınbaba ile damat konuşurlarken konu Perikles'den açılır, İspartalı olan kayın baba Perikles'in ölümünün Yunanistan'ın iyiliğine olduğunu söyler, Atinalı damat ise tersini ileri sürer, tartışma ateşlenir ve sonunda evlenme de suya düşecek olur. Bu sırada anne ile kız gelir, anne kocasından, kız da nişanlısından yana olurlar. İkinci bir tartışma açılır, bu sırada içeriye giren hizmetçi ile uşak da gene Perikles üzerine üçüncü bir tartışma açarlar. Sonda herşey tatlıya bağlanır. Aynı yıl bir Yunan topluluğunun yöneticisi Departa İstanbul'a gelip topluluğunun temsilleri için boş tiyatro aradı. Ancak Tepebaşı Tiyatrosunu kısa bir süre için elde etti burada *Le Gamin de Paris*, *Le Bourgeois Gentilhomme*, *Ahçı Yazman* ve *Spyridou Vassiliadis'in* (1845-1875) *Galateia* adlı beş perdelik dramını oynadı. Oyun mitologyadan ünlü Ghalatia ve Pygmalion'un öyküsünü işlemektedir.

Ertesi yıl 1894'de Khristophoros Missaili Kadıköy'de temsiller veriyor. Veroni topluluğu Tepebaşı tiyatrosuna geliyor. Topluluk, bu temsillerinde *Adrienne Lecouvreur*, *Gran Via*, *Yaşlı Nikola'nın Liri*, *Maitre de Forges*, *Les Filons*, *Sapho*, *Marula'nın Kismeti*, *Les deux Orphelins*, *La Foi, l'Esperance et la Charité*, *M. de Pourceaugnac*, *Cicconi'nin Etten Hetkel*, *Aşık Değirmenciler*, *Le Fils de la Nuit*, *Les Marins de la Havane* ve daha önce oynanmamış iki Yunan oyunu gösteriyor. Bunlardan Nikolaos Kotselopulos'un *Sphouggarades* (*Sünger Avcıları*) ikincisi *O agapetikos tis Voskopoulos* (*Çoban Kızının Sevgilisi*) adlı Dimitrios Koromilas'ın oyunudur. Yunanistan'da dağlarda temiz bir çoban aşkını ele alan bu oyun yalınlığı içtenliği, sağlamlığıyla çok sevilmiş, tutunmuştur. 1895'te Veroni'nin Tepebaşı Tiyatrosunda temsilleri sürüyordu. Ekatirini Veroni ve Smaragda Veroni için Doğunun Sarah Bernardt'ı diyorlardı, gene gazetelerde Veroni'nin Paris'te temsiller vereceği duyuruldu. Aynı yıl Yunanlıların ünlü kadın oyuncusu Evanguelia Paraskevopoulou Tepebaşı tiyatrosunda *La Tosca* ile Racine'nin *Phèdre*'ini oynadı. 1896'da Kajouris ve Porfantis yönetiminde Yunan topluluğu Tepebaşı tiyatrosunda ilk temsil olarak Grange ve Deslande'in *Les Domestiques*'ini oynadılar. Concordia tiyatrosunda ise Missaelidis ve Petridis topluluğu *Yaşlı Nikolas'm Liri*, J. Petridou'nun bir monoloğunu gösterdiler. Aynı yıl gene Tepebaşı tiyatrosunda Dimitrios Kotopoulis yönetiminde Proodhos topluluğu *Etten Heykel*, *Les dissemblables*, *La Foi, l'esperance et la charité*, *Qui se ressemble s'assemble*, *La Fille Adoptive*, *Leonidas*, *Vasso pendamorphi*, *Marula'*

nın *Kısmeti*, *Ta anomia*, eskiden oynanmış *Çoban Kızının Sevgilisi*, ve 4 perdelik *I Pethera (Kaynana)* adlı komedyayı oynadılar. Topluluk 1897'de aynı tiyatrodaki temsillerini sürdürdü, *Diabie à Paris*, *Denise*, daha önce adını andığımız *Değirmenciler*'i, Leonidas'ın *Milyonlar*'ı, P. Dimitrakopoulos'un *Kadın*'ı, gene daha önce adını andığımız *Bakkalın Kızı* ve Spiridon Peressiadis'in (1857-1918) *Golfo*'sunu oynadılar. Burada bir köylü kızının aşkı, temizliği, esirgemezliği içinde başarıyla ve içtenlikle verilmektedir. 1898'de G. Petridi yönetimindeki Yunan topluluğu Bakırköy yazlık tiyatrosunda ve Concordia tiyatrosunda temsillerini verdi. Yabancı ve Yunan oyunlarından şunları oynadılar: D. Kokkos'un *Marula*'sı, 4 perdelik *Şair Floras*, *Margaro i Menidia-tissa* (1 perdelik komedy) *Les Chiffoniers de Paris*, *Yaşlı Nikolas'ın Liri*, *I. Voskopoulo*, *La Foi, l'esperance et la charité*, *Kendimi Öldürecekim*, *I Milonadhes*, *La Morte vivante ou le tailleur de Pierres*, *Ahçı Yazman*, *Jocelyn*, *le garde-côte*, *Le Diable*, *Puces*, *Punaises et Moustiques*, *L'Abandonnée de l'orphelinat de St. Mari*, *Perikles'in Ölümü*, *Çoban Kızının Sevgilisi*, *Aşka Kalkışma*, *Maroula*, *Öpücük*, *Violoniste de Cremonne*, *O Aghathopoulos o Ksiroharites*, *Image de la Vierge*, *Amcasının Yeğeni*, *Batik Kayık*, *Golfo*. Aynı yıl Odeon Tiyatrosuna Veroni topluluğu geldi. Yabancı ve Yunan oyunlarından karışık bir demet sundu. Eskiden oynanmış Yunan oyunlarından *Baba Linardo veya Maroula'nın sonu*, *Podhaki*, *Bakkalın Kızı*, *Golfo*, *Aşık Değirmenciler*, yabancı oyunlardan ise *Tosca*, *Denise*, *Le Bourgeois Gentilhomme*, *Sara er Charles*, *Les deux Orphelines*, H. ve E. Paulton'un *Niobe*'si, *La Dame de Lyon*, Südermann'ın *Namus'u*, *Maitre de Forges*. Veroni daha önce oynanmış Yunan oyunları da sundu: D. Kalaveroni'nin *Lesbos'lu Sapho*, N. Laskari'nin *Mallia-Kouvaria* ve Dimitrios Vernardakis'in *Fafsta* adlı beş perdelik dramı oynandı. Bu sonuncusu Bizans İmparatorluğunda IV. yüzyılda geçmektedir. Fafsta tıpkı Racine'nin *Phèdre*'inde olduğu gibi üvey oğlunu büyük bir tutkuyla seven bir üvey annedir. Fafsta kocası Konstantin'in önceki karısından Hrispos'u sever. Hrispos babasının siyasal alanda rakibidir ve aile onuru bahanesiyle daha çok siyasal bir rakibini yok etmek için Konstantin oğlu Hrispos'un celladı olur. Burada Fafsta kişiliği Phèdre'den çok başkadır; aşkı yüceltilmiş ve salttır.

Veroni temsillerini 1899'da da sürdürdü. Yabancı yazarlardan Victor Sejour'un *Vellecis ou le fills de la Nuit*, *Soruna Çözüm*, *Faust*, Victor Hugo'nun *Lucrece Borgia*'sı, Südermann'ın *Magda*'sı, İbsen'in *Hortlaklar*'ı (burada Ekaterini Veroni Alvin rolünü oynamıştır, yani erkek rolü), *La Dame aux Camelias* ve *Othello*. Bu sonuncuda Veroni Desdo-

mana Tsohas Othello, Halihopoulos Iago rollerini oynamıştır. Eskiden oynadıkları Yunan oyunlarından *Sünger Avcıları* ve ilk kez Zanos'un *Oi Mnesteres tis Penelopsis kai i Epistrofi tou Odysseos* (*Penelope'ye istekliler ve Odysseos'un dönüşü*) ve Vernardakis'in yukarıda konusunu verdiğimiz *Fafsta* adlı oyunu sundular. Veroni, Cicconi'nin *Etten Heykel*'inde iki rolü, Marie ve Sophie'yi birden oynadı. Vernardakis'in *Antiopi* adlı oyununda Veroni Antiopi'yi canlandırdı. Bu oyunda müzik Spinelli'nin, 20 kişilik bale ise Valassi yönetimindeydi. Oyunlar arasında Konstantin Markopoulos'un *Kaynana ve Gelin*'i de vardı. Aynı yıl Tepebaşı Tiyatrosunda Eftyhios Vonesseras topluluğu Geralamo Rovetta'nın *Namussuzlar*'ı, Südermann'ın *Die Ehre*'si, *Acteur Kean*, Thomas Brandon'un ünlü komedyası *Charles'ın Halası* ve *Marie Jeanne ou les resultats de l'ignorance* adlı Türk topluluklarının çok oynadığı bir melodramı gösterdi. Odeon tiyatrosunda bu yılda Tavoularis de temsiller verdi. Tavoularis de *Othello*'yu oynadı ve böylece aynı yıl üç *Othello* birden oynanmış oldu. Tavoularis için gazeteler Yunan Mounet Sully'si diyorlardı. Brissebarre ve d'Ennery'in *Suzanne*, *Les deux Orphelins*, H. ve E. Paulton'un *Niobe*'si, *Çoban Kızının Sevgilisi*, *Aşık Değirmenciler*, *La Foi l'esperance et le charité*, A. Dumas'nın *l'Etrangère*'i Scribe-Legouvé'nin *Une Chaine*'i, Bouchardy'nın *Lazare Le Patre*'i, Ponson de Terrail'in *Roccambale*'u ve yazarını bilmediğimiz *Ta Aproopla tou Tilephonou* oynandı. 1899'da Concordia'da Th. Psiki'nin 25 kişilik pandomima topluluğu da temsiller veriyordu. Rum pandomima toplulukları bu dönemde İstanbul'da özellikle Galata tiyatrolarında çok görüldüğü için bunun üzerine bilgi vermeyi gereksiz görüyoruz. Ayrıca İstanbul'daki Rumların da pandomima toplulukları vardı.

1900 yılında Kardovilli ve Tsohas topluluğu *Marula'nın Kismeti* ve *Yaşlı Nikolas'ın Liri*'ni oynadı. Aynı yıl Odeon tiyatrosunda Tavoularis ve Pantopoulos toplulukları birleşti. Antik eserlerden *Antigone*, *Oidipus* ve *Medea*'yı, *Maroula'nın Kismeti*, Bisson'un *Le Controleur des Wagons Lits*, d'Ennery'nin *La Belle Mère*'i, *Charle's Aunt*, *Aşık Değirmenciler*, A. Dumas'nın *L'Etrangère*'i, *Çoban Kızı*, *Nos Intimes* ve *Yaşlı Nikolas'ın Liri* vardı. 1901'de bu topluluk Odeon'da temsillerini sür-lüyordu: A. Bisson'un *Les Surprises de Divorce*, Eugene Sue'nün *Mathilda*'sı, *Nos Intimes*, *Le Numero 13*, Pantopoulos'un yazdığı *O Pelekanis* (*Kaçakçılar*), Mihail Zora'nın *To Sigano Potami* (*Uyuyan Su*), George Ohnet'nin *Serge Panine*, *Le Sursis*, Darnley ve Marville Fenn'in *The Balloon*, Feydeau'nun *Champignol Malré Lui*, Octave Feuillet'nin *Chamiciæ*, Sardou'nun *La Comtesse Toplitz*, Sardou'nun *Adreine*, *Koulari'nin Evli Kadını* oynandı. Tavoulari-Pantopoulos toplu-

luğunda 10 kadın, 20 erkek oyuncu vardı. Sultan onlara Güzel Sanatlar madalyası verdi. Concordia tiyatrosunda bir topluluk ünlü Yunan bes-tecisi Spirodou Samaras'ın *La Martire* (librettosu L. Illica'nın) adlı operasını oynadı. Yunanlı sanatçı Theodore Thalassinos Odeon tiyatrosunda Tativla amatörleriyle birlikte *Robert ve Jeanne* adlı 4 perdelik bir oyun oynadı. Yönetim J. Bahçevanoğlu'ndaydı.

1902 yılında Odeon'daki topluluk Gustav von Moser'n *Unsere Frauen*, Geralomo Rovetta'nın *Elisa Moretti veya Namussuzlar*, *Tailleur pour dames*, A. Sylvane ve Jean Gascogne'un *Le Sursis*, Tarbe ve d'Ennery'nin *Laurence*'i, Molière'in *Amphytrion*'u, İspanyolca'dan 3 perdelik *Galeoto*, Panayotis Zanos'un *I Alepou* (*Tilki*), Zora'nın *Uyuyan Su*, *Maroula'nın Kismeti*, *Sur le Pont du Baleau*, *Moraula'nın Sonu*, *Ahçı Yazman*. Aynı yıl Tepebaşı Tiyatrosuna Yunan Operası geldi. Yönetmen J. Kohhimes'dir: *Sevil Berberi*, *Aux Iles des Peaux Rouges* (P. Polver), *Cavalleria Rusticana* ve *I Pagliacci*, Ksinda'nın *Milletvekili aday*, *Faust*, *Carmen*'den başka D. Koromilo'nun *Çoban Kızı*, *Feu M. Toupinel*, Darnley ve Manville Fenn'in *The Balloon*'u oynadılar. Leonidas Arniotis'e 4. sınıf Osmanlı nişanı verildi. 1902'de Nea Skini (Yeni Sahne) topluluğu geldi ve Union Française salonlarında temsillerini verdiler. Topluluk Hristomanos yönetimindeydi. 1902'nin sonlarında Capus'nün *Un Brignol et sa Fille* oyunundan sonra 1903'de şu oyunları gösterdiler: Cavallotti'nin *La Fille de Jephthe*, Meilhac ve Halevy'nin *Le Petit Hotel*, Barré ve Bilhaud'nun *Ma Bru*, R. Bracco'nun *Infidele*, Goldoni'nin *La Locandiera*, Rovetta'nın *Dorina*, Euripides'in *Alkeste*, Brieux'nün *Le Berceau*, Grenet Dancourt'un *Le Phoque*, Berr de Tur-rigue'in *Le Rez de Chaussée*, Goldoni'nin *Aşıklar*'ı. Topluluk temsillerini daha sonra Sakız Ağacı sokağındaki Yunan Syllogue'u Hermes'in küçük tiyatro salonunda verdi. Aynı yıl Parnassos adlı Yunan topluluğu İstanbul'un çeşitli semtlerinde temsiller veriyordu. Eptalophos topluluğu ise *Golfo*'yu oynadı. Gene 1903'de E. Pantopoulos topluluğu Odeon'a geldi. Tiyatronun emperzaryosu M. Raftopoulos'du. A. Bisson'un *Chateau Historique*'i, *The Balloon*, *La mère a perdu son enfant*, Karl Laufer'n *Ein Toller ein Fall*, Berton ve Ch. Simon'un *Zaza*'sı, Sardou'nun *Le fil de soie*'sı, *Blanchette*, *Çoban Kızının Sevgilisi*, Harrynin *Tom Dick*'ini oynadı. 1904'te Pandopoulos topluluğu temsillerini gene Odeon tiyatrosunda sürdürdü. Pantopoulos'un kendi eseri *I Nifitis Koulouris* (*Koulouri'nin Evli Kadını*), *Golfo*, *Çoban Kızının Sevgilisi*, Bisson'un *La Jalouse*'u, Sardou'nun *Comtesse de Templitz*'i, *Estudiantina*. Aynı yıl Odeon tiyatrosuna Hristophoridou ve Kokou (?) topluluğu geldi. *La Foi*, *l'Esperance et la Charité*, *La Femme de Coiffeur*,

Barrière ve Thiboust'un *Les Filles de Marbre*, Romeo ve Juliette, V. Sardou'nun *Fernande*'i ve Zaza'yı oynadılar. Aynı yıl Concordia tiyatrosuna Bayan Argyropoulos ve topluluğu geldi. *Eve*, *Zaza*, *La Jalouse*, *Golfo*, *Persiades*, *A. B. C. D.*, *Le Controleur des Wagons Lits*, *Dalida*, Südermann *Die Ehre*, Çoban Kızının *Sevgilisi*, *Simonne*, *Magda*, A. Dumas'nın *l'Etrangère*'i, *Aşık Değirmenciler*, *Nos Intimes*, *Faut-il dire* adlı oyunları oynadılar. Gene 1904'de gelen Veroni, Sarah Bernardt'in oyun dağına öykünüyordu: *Frou - Frou*, *Sapho*, *La Dame aux Camelias*, *Denise*, *David Garrick*, *Leonce* (A. Dumas), *Durand Durand*, 1905 yılında Veroni Odeon'daki temsillerini sürdürüyor: *Maroula'nın Kismeti*, *Elisa Moretti*, *Yaşlı Nikolas'ın Liri*, *La Dame de Lyon*, *La Princesse Leontine*, Sardou'nun *Le Papillon'u*, *Barba Linardos*. *Niobe*, *Adrienne Lecouvreur*, *Jocelyn le garde-côte*, d'Ennery'nin *Laurence*, Çoban Kızının *Sevgilisi*, Shakespeare'in *Hırçın Kız*'ı. Topluluk Veroni'den başka Vonasseras'ın yönetimindedir. Veroni topluluğu İstanbul'da St. Benoit okulu öğretmenlerinden M. Jacques Langhade'nin *Olympe* adlı 3 perde 2 tablolu oyununu da sahneliyor. Oyun Boğaziçinde Yeniköy'de geçmektedir. Veroni topluluğu İstanbul'dan İzmir'e gidiyor. Hristomanos'un Nea Skini topluluğu gene geliyor. Beyoğlu Sirki'nde temsillerini veren topluluk şu oyunları sunuyor: Capus'nün *Les Maris de Leontine*, H. Becque'in *La Parisienne*, Barré-Bisson'un *Monsieur le directeur*, Schöntan'ın *Une pièce à succès*, E. Pailleron'un *L'Etincelle*'i, T. Bernard'ın *l'Anglais tel qu'on le parle*, Zaza, Billaud ve Hennequin'in *Nelly Rozier*, Max Nordan, *Le droit d'aimer* C. Canolotti'nin *La Fille de Jephthe*, R. Bracco'nun *Monsieur et Madame et l'autre'u*, Najae-Hennequin'in *Bébé*'si, Bilhaud'nun *Ma Brue*'sü. Aynı yıl Concordia tiyatrosuna Kotopoulis-Hristoforidi topluluğu geldi. Jean Aicard'ın *Papa Lebonnard*, *L'Hôtel du libre Echange*, *Tailleur pour dames*, G. Ohnet'nin *Le dernier Amour*, *Elisa Moretti*, *Aşık Değirmenciler*, Romeo ve Juliette, Tilki, *La puissance maternelle*, Çoban Kızının *Sevgilisi*, *Les Filles du marbre*, *Namus*, *Les deux orphelines*, *Le Docteur Bernou*, *Golfo*, *Le Chiffonier*, *Foi, l'esperance et le Charité*, *Le Fils surnaturel*, *Le Maître des forges*, *Maroula'nın Kismeti* oynandı. 1905'te bir de D. Lavrannas yönetiminde Odeon tiyatrosuna bir opera topluluğu geldi. *Faust*, *Eleonora*, *Lucia*, *La Favorita*, *Traviata*, *Cavalleria Rusticana*, *I Pagliacci*, *Norma* gibi Avrupa operalarının yanısıra Milletvekili Adayı ve *Kis Yanko* ve *Kızı* (Ksinda'nın eseri) adlı Yunan operaları oynandı.

Veroni-Vonasseras topluluğu 1906'da Odeon'a gene geldi, *La Dame aux Camelias*, *Jocelyn le garde-côte*, iki yıl önce oynadığı *Garrick*, *Le Maître de forges*, *Sapho*, *La Rafale*, *Durand et Durand*, *Asra*,

The Charly's Aunt'tan başka *Othello*'yu oynadı. Ekaterini Veroni Desdemona, Gennadius *Othello* rollerine çıktılar. Odeon'da Nea Skini Nelly Rozier ve *L'infidel* (R. Bracco) adlı oyunları oynadılar. Gene 1906'da Shakespeare oyuncusu Lekatzas *Vevedik Taciri*'ni oynadı. 1907'de Odeon'da Veronu-Gennadius topluluğu temsillerini sürdürüyordu. Bernstein'ın *Le Bercail*'i, *Mlle Josette ma femme*, *Mme Mongodin*, Bourget'nin *Les Fresques*, *Namus*, William Meckery'nin *Garrick*'i oynandı. Varyete tiyatrosunda bir İtalyan opera topluluğu Yunan bestecisi Samara'nın *Mlle de Belle-Isle*'ini oynadı. Orkestrayı bestecinin kendisi yönetti. Gene 1907'de Tepebaşı Tiyatrosuna Kyveli Adrianou (adı daha sonra Pheodoridou oldu) topluluğu geldi. Croisset-Wolff'un *Le je ne sais quoi*, Meilhac ve Halevy'nun *Ingenue*, H. Bernstein'ın *Le Voleur*'ü, Bracco'nun *Frutto Acerbo*, Ibsen'in *Nora*'sı, Pailleron'un *La Souris*, Roberto Bracco'nun *L'Infidelo*, Schniztler'in *Libelei*, J. Renard'ın *Poile de Carotte*, *Mlle Josette ma femme*, Björnson'un *Yeni Evliler*, Felix Cavalotti'nin *La Fille de Jephthe*, H. Becque'in *La Parisienne*'i, Meilhac ve Halevy'nin *Lalotte*, adlı oyunlarını oynadılar. Aynı yıl Varyete tiyatrosuna Tavoularis topluluğu temsiller verdi: *La Dame de chez Maxime*, A. Capus'nün *Brignol et sa fille*, Schöntan'ın *Pele Mele*, *Voyage de M. Perrichon*, Schöntann'ın *Raub der Sabinnerinnen*, *Zaza Othello*, Carlo Moretti, *Maitre de Forges*, *Namus*'u oynadılar.

Topluluk 1908'de aynı tiyatrodaki temsillerini sürdürüyordu. Çoban Kızının *Sevgilisi*, G. Devore'un *La Conscience de l'Enfant*, *Charly's Aunt*, *Maroula'nın Kismeti*, *Aşık Değirmenciler*, *Dalila*, *Mlle Josette ma femme* (P. Gavault-R. Charvay), *Eva* (R. Fos), *Nos Intimes*, *Suzanne Imbert* (E. Brisebarre-E. Nus), Cicconi'nin *Etten Heykel*, *Perikles'in Ölümü*, *Othello*. Bu sonuncuda Tavoularis *Othello*, Trihas, Desdemona'yı E. Lorandi oynamıştı. Sanatçılar arasında Koukoudali adına da rashyoruz. 1908'de Varyete tiyatrosuna Dimitrakopoulos'un topluluğu geldi. Topluluğun adı Ethnikon Theatron'du. Bu topluluk daha çok Yunan eserlerini temsil etti. *Vavilonia* bunlar arasındaydı. Burada Tavoularis Astinos, Ramanos, Anatolitis rolünde idi. Aristophanes'in kadın seyircilere yasak olduğu duyurulan bir komedyası, *Medea*, *Kolokotroni'nin Ölümü* (?), *I Katohi* (?), *I Exossus*, *Othon'un İşgali*, *Kral Othon'un Tahttan İndirilişi*, *Amalia*, *Mavromihati*, *Capo d'Istria* gibi oyunlar gösterdiler. 1908'de Odeon'a Veroni geldi. Onunla birlikte Saior adında bir komedyacı sanatçısı vardır. Blum ve Toché'nin *Mme Mongodin*, ünlü Yunan oyunu *Galateia*'yı (burada Lorando Ghalatia ve Mongoulo Pygmalion rollerine çıktılar), P. Weber'in *La Main Gauche*'ü, Vernardakis'in *Fafsta*'sı (Fafsta'yı Lorando, Konstantin'i, Petzo, Hristos'u Menkou-

los canlandırdı), *L'Anglais tel qu'on le parle*, *Michelle* (Etienne Grani-ze), *Panathenes.*, *Arnavut Korsanları*, *Romeo ve Juliette*, *La Rivale*, *Le Foi l'esperance et charité*, *Asra*, *Denise*, *Çoban Kızının Sevgilisi*, *Golfo*, *Venedik Taciri*, *Adrienne Lecouvreur*, E. Athanassiades'in *Maria Flora*, François Coppée'nin *Le Luthier de Cremone*, *La Fille de Tabarin* (Catulle Mendès), *Maroula'nun Kismeti*, *David Garrick* (burada Veroni Violetta ve Gennadius David Garrick rollerini oynadılar), *Le Vieille Fille*, Misalidi'nin *Nisan Bahçı*, D'Ennery'nin *Martyre*, *La Dame aux Camelias*, Bouchardy'nin *Le Cocher des Alpes*, *Maliyecinin Kızı Kalevras* ve Vernardakis'in *Merope* adlı beş perdelik dramı oynandı. Euripides, Torelli, Maffei, Voltaire, Alfieri gibi yazarların işlediği *Merope* konusunda Vernardakis özgün bir eser verebilmiş; konuda yer yer önemli değişiklikler yapmıştır. Eser hep halkça sevilgelmiştir. Gene 1908'de Kotopuli-Fyrst topluluğu geldi. Topluluk Varyete tiyatrosunda A. Capus'nün *L'Adversaire*, Benedix'in *La Zizanie*, Bernstein'in *Le Voleur*, Maeterlinck'in *Monna Vanna*, G. Moser'in *La Bibliothequaire* (burada Marika Kotopouli, Edith rolünü oynadı), *La Dame de Chez Maxime*, Sophocles'in *Kral Oidipus*, Benedix'in *Le Cousin*, *Maman Colibri*, *Petroharides* adlı oyunları gösterdiler.

1909'da Kotopouli-Fyrst topluluğu temsilcilerini gene Varyete tiyatrosunda K. Hristomanos'un *Üç Öpücük*, Almancadan *Le Cacher Ansel* oyunlarını gösterdiler. Topluluğun başı Edmonds Fyrst, D. Tavoularis'in kızı Eleni Fyrst ile evliydi. Saior ve Veroni 1909'da temsilcilerini Tepebaşı tiyatrosunda veriyorlardı. Oynadıkları oyunlar arasında G. Hennequin'in *Les joies du Foyer* vardı. Aynı yıl Varyete tiyatrosunda Sydney Jones'un *Geisha* operetini Yunanca oynandı. 1909'da gelen topluluklardan biri de Kyveli-Fyrst topluluğu idi. Odeon tiyatrosunda *Arsene Lupin*, *L'Ane de Buridan*, *Nora*, *Le Roi*, *Fotini Sandri* (G. Ksenopulos) Yeorios Souri'nin komedyası *Özgür Tanınma*, *Fille de Jephthae*, *Le Commissaire est bon enfant* ve 1910'da *Le Monde ou l'on s'ennuie*, Sophocles'in *Kral Oidipus*, Ksenopoulo'un *Fotini Sandri*, Vernardakis'in *Fafsta*, *Dorina*, Ksenopoulo'nun *Rachel'i*, *Le Voleur*, A. Kalevras'ın Psarianou'nun *Namus'u* (yazar İstanbul'lu bir Rum gazetecisidir), d'Annunzio'nun *Tza contre*, Sophocles'in *Antigone'si*, Spyros Melas'ın *To Halasmeno (Yıkık Ev)* adlı oyunları gösterdiler. 1910'da ünlü kadın oyuncu Paraskevopoulou ve topluluğu Odeon'da *Hamlet'i* oynadılar, Kraliçe rolünde Paraskevopoulos. 1910'da bir opera ve bir operet topluluğu geldi. Opera topluluğu Dionyssios Lavrangas'ın topluluğu temsilcilerini Varyete tiyatrosunda verdi. Seçilen oyunlar daha çok Yunan eserleriydi. Bunlar arasında Lavrangas'ın *Dido'su* ve Antonios

I. Antoniadis'in *Kyra Frossini* adlı oyunu vardı. Bu ikincinin İstanbul'da nasıl oynanmış olduğu sormaya değer çünkü eser Ali Paşa çağında geçer ve oyundaki baş kadının çocuklarını boğulmasına karar verilir. Ayrıca Ksynda'nın *Milletvekili Adayı* oynanmıştır. *Kyra Phrossini*'nin müziği Pavlos Karrer'inin *Didon*'un sözleri ise P. Dimitrakopoulo'nundur. Ayrıca *Faust*, *La Tosca*, *Boheme*, *Lucia*, *Hernani* gibi temel operalar oynanmıştır. Sanatçılar arasında Moraitis (tenor), Angelopolos (bariton), Vlahopoulos (bas), Ellen Vlahopoulos (soprano) ve Vakrelis vardır. Aynı yıl gelen operet topluluğu ise Papayoannou'nun yönetimindedir. *Les Petites Michu Ein Walzertraum*, *Frühlingsluft*, *Mamzelle Nitouche*, *Şen Dul*, *Les Mousquetaires au Couvent*'di. Aynı yıl Varyete tiyatrosunda Marika Kotopouli'nin başında bulunduğu topluluk *La Vierge Folle* (Bataille), *La Choclatiere*, *La Dame de chez Maxime*, *Ange Gardien*, Aristophanes'in *Lysistrata*'sı, Bernstein'in *Voleur*'ü, Hennequin-Mars'ın *Les Fetards*'ı, Almancadan *Hero ve Leander*, *La Rencontre*, *L'Enigme*, Grillparzer'in *Die Ahnfrau*. Oyuncular arasında Lepenoti, Pyalini, Tsertini, Argyropolou vardı.

1911'de aynı opera ve operet topluluklarını buluyoruz. Lavrannas topluluğu Varyete'de (Sanat yönetmeni A. Kyparissis'di), *Dido*, *Kyra Frossini*, *Markos Botzaris*, *Milletvekili adayı*'ndan başka Th. Sakillaridis'in müziği ve G. Tzokopoulos'un şiiri üzerine *Perouz* adlı operayı oynadılar. Ayrıca Avrupa operalarından *Hernani*, *Lucia*, *La Favorita*, *Cavalleria Rusticana*, *I Pagliagi Rigoletto*, *Faust* oynandı. J. Papayoannaou'nun operet topluluğu Kalman'ın *Herbstmanöver*, *Les Mousquetaires au Couvent*, *La Poupée*, *The Geisha*, *I Granatieri*, *Şen Dul*, *Yarasa*, *Luxemburg Kontu*, *Dollarprinzessin*, *Les 28 Jours de Clairette*, *Walzerträume* ve Çuhacıyan'ın *Leblebici Horhor* operetini oynadılar. Maurice Ordonneau'nun *Les Filles de Jackson et Cie* adlı eseri Vali Muhittin Bey koruyuculuğunda verildi. Topluluktaki sanatçılar arasında Papayoannou, Afentakis, Triphyllaki, Dendrinon vardı. Pandopoulos topluluğu da *Kolouris'in Evli Kadını* ve *Çoban Kızının Sevgilisi* oyunlarını gösterdi. Mihail Arniotakis'in kızı Rozalia Nika, Fyrst ve Lepenides'in topluluğu Odeon'da şu oyunları oynadılar: T. Bernard'ın *Le Danseur Inconnu*, Brieux'nün *Simone*'u, Thurner'in *La Gloire*, Vallabregue-Hennequin'in *Les lunettes vertes*, P. Bourget'nin *Le Tribun*, *Frou-Frou*, Sophocles'in *Kral Oidipus*, A. Kiriakou ile bir başka yazarın *Pentailoissa Bakiresi* ve Animo ve Tsakoupoiou'nun *1910 Atina Revüsü*'nü oynadılar. Gene aynı Varyete Tiyatrosunda Kotopouli Topluluğu *La Dame de chez Maxime*, *Venedik Taciri*, *La Vie de*

Bohême, I Nymphitsa, Atina'nın Sokak Çocukları, Çoban Kızının Sevgilisi ve *Marathon Yarışı* oyunlarını gösterdi.

Ertesi yıl Varyete tiyatrosunda Rozalia Nika-Fyrst topluluğu *L'Homme à l'oreille coupée*, P. Bourget'nin *Tribun*, 1911 *Atina Yeni Revüsü*, *Les Gamins*, *Papa Eccelenze*, *La Femme X*, *Neron*, *La Petite Chocolatiere*, *Kral Oidipus*, Bernard'ın *Juge d'Instruction*, *Une Nuit de Noce*, A. Mars'ın *Le fils à Papa*, Sophocles'in *Antigone*'si, H. Lavedan'ın *Le Gout du Vice*, *La Rafale*, G. Devore'un *Page Blanche*, Ibsen'in *Hortlaklar*'ı, *La Gamine*, Tolstoy'un *Yaşayan Ölü*, *Double Vie*. Gene 1912'de Odeon'daki topluluk *Homilos Errassikoro*, *Molphos de Pera*, Sophocles'in *Philoktetes*'i, Synadinos'un *Les Bluffs*, Bizans tragedyası *Nikephoros Phokas*, *L'Amour Veille*, *Maria Magdelana*, *La Fille de Jephté*. Aynı yıl Varyete tiyatrosundan Yunan operet topluluğu *Şen Dul*, *Dollarprinzessin*, *Mamzelle Nitouche*, *Wiener Frauen*, *Les Grenadiers*, *La Poupée*, Kalmann'ın *Güz Manevraları*, *Luxemburg Kontu*, Lehar'ın *Eva*, *Die Keusche Suzanne* ve *Leblebici Horhor* oynandı. Topluluk Kyparissi-Kolyva yönetimindedir. 1912'de R. Nika, E. Fyrst ve Lepenodis'in temsilleri Varyete tiyatrosunda veriliyordu. *Elektra*, *Papa Eccelenze*, *Prise de Berg op Zoom* (Sacha Guitry), 1913 *Atina Revüsü*, Casimir Delavigne'nin *Louis X'i Çoban Kızının Sevgilisi*, *Lycée des Jeunes Filles* oynanıyordu. Kyveli Adrianou topluluğu Varyete tiyatrosunda Kisteameckers'in *L'Embuscade*, *L'Heureuse*, Bernstein'in *Le Secret*, *Mme La Presidente*, *Antigone*, *Tragedie Florentine*, *La Main*, Tolstoy'un *Yaşayan Ölü*, *Les Petits*, H. Lavedan'ın *Servir*, Şair Ionnis Polemisin *Kadın*'ı, *La Dame aux Camelias*, *Lazare* oynandı. 1913'te R. Nika, Fyrst, ve Lepenides'in temsilleri Varyete tiyatrosunda sürüp gidiyordu. Oynanan eserler şunlardı: *La Femme X*, bir İngiliz oyunu Bernstein'in *Israel*, Hennequin-Weber'in *Noblesse oblige*, Bernstein'in *Après Moi*, *Madame La Presidente*, Hennequin-Bilhaud'nun *Vous n'avez rien à déclarer*, Hennequin'in *La Sécurité des familles*, *Madame Tantale*, Gaston Leroux'nun *Le Mystère de la Chambre Jaune*'u, Labiche *Une Gifle*, 1912 *Revüsü*, *L'Idée Française*, Hennequin-Weber'in *Un Prix Monthyon*, Bernstein'in *Samson*'u, Victor Hugo'nun *Les Misérables*'i oynandı. Aynı topluluk 1914'te de temsillerini Varyete'de sürdürüyordu. Yunan oyunu *I Doula* (*Hizmetçi Kız*), Keroul ve Barre'nin *Mme Tentale*, 1912 *Defteri* (revü), *Danseur Inconnu*, *Kral Oidipus*, *Une Nuit de Noces*, *Roi*, *Louis XI*, E. Rostand'ın *L'Aiglon*'u, *Tartuffe*, Pierre Frondaie'nin *L'Homme qu'assasina* oynandı. 1914'te Kyveli Adrianou topluluğu *Succés*, *Le Dindon*, *Le Secret* (Bernstein), *Sapho*

oyunlarını Varyete tiyatrosunda verdi. Gene 1914'te Kyparissi-Kolyva operet topluluğu Varyete tiyatrosunda *Leblebici Horhor*'u oynadı.

Böylece Birinci Dünya Savaşının başlangıcında incelememize son veriyoruz. Bundan sonra da Yunan toplulukları sık sık Türkiye'ye gelmiş, bu gelişlerine karşılık az da olsa Türk toplulukları da Yunanistan'a gidip temsiller vermişlerdir.